

עבודה זרה דף מ"ט

משנה

זורעין תחת האשרה ירקות בימות הגשמים, שהאילן גם הוא קשה להן שמעכב את החמה מלבוא, אבל לא בימות החמה שהצל יפה להן. וחזרת לא בימות החמה ולא בימות הגשמים, בגלל שלעולם הצל יפה לחזרת. רבי יוסי אומר, אף לא ירקות בימות הגשמים, מפני שהעלים הנושרים בימות הגשמים מן האילן, נושרים עליהן ומזבלים אותם.

גמרא

אומרת הגמרא, שעולה מדברי המשנה שרבי יוסי סבר זה וזה גורם, ולכן אסר את הירקות שגדלו בקרקע עולם, בסיוע הנבייה האסורה, ורבנן המתירים סוברים שזה וזה גורם מותר²³³. שואלת הגמרא, והרי שנינו הפוך, רבי יוסי אומר, המוצא עבודת כוכבים, שוחק וזורה לרוח או מטיל לים. אמרו לו אף היא נעשה זבל, ונאמר "לא ידבק בידך מאומה מן החרס". ואם כך ישנה סתירה בדברי רבנן ובדברי רבי יוסי? ואת דברי רבי יוסי אפשר ליישב ולחלק, ששם מדובר שמשליך לאיבוד²³⁴, ולכן מתיר. אבל כאן שלא הולך לאיבוד שהרי דרכה בכך, ואין עבודת כוכבים בטלה דרך גדילתה, איסור הנאה הוא, וזה וזה גורם אסור. אבל עדיין נשארת הסתירה בדברי רבנן? אומרת הגמרא שיש להפוך את הדברים, ולומר שרבי יוסי מתיר, ורבנן אוסרים, ולא לתרץ את דברי רבי יוסי.

אומרת הגמרא תירוצ' נוסף, שבאמת אין להפוך, והתירוצ' ברבי יוסי הוא כמו שאמרה הגמרא. והתירוצ' בדברי חכמים, שבאמת סוברים שזה וזה גורם אסור, ולכן לא יזרה לרוח שאף היא נעשית זבל. והטעם שבזריעה תחת האשרה התירו, משום שהרווח מן נשירת העלים מתקוז עם הנזק של הצל, כך שאין כאן

233 אבל לגורם דצל חוששים כיוון שכולו אסור, שאותה הנאה שהצל עושה להגן מן החמה אין הקרקע עושה ואין עוד צל אחר של היתר גורם עמו להגן מן החמה נמצאת כל הנאת הצל לאיסור. תוס'.

234 ואינה גרועה מעבודת כוכבים שנשתברה מאליה, ומכיוון שאין כאן איסור כל כך שהרי אפילו רבנן לא אסרי אלא משום גזירה לא אוסר משום זה וזה גורם. רש"י אבל תוס' כתבו דלא שכיח שיבא לזיבול בזריי' לרוח שאין נופל כ"כ ביחד. תוס'.

גורם איסור כלל. וכפי ששנינו, שאין מפשיטים את העור של פסולי המוקדשים שנפדו, כיון שמקלקל את הבשר וזה בזיון לקדשים. ושאלה הגמרא, הרי אם יתירו למכור ביוקר ההקדש ירוויח שיפדו ביותר? ואמר רב מרי בנו של רב כהנא, שאין הפסד להקדש בכך כיוון שאפילו אם יתאפשר למכור את העור לא ישלמו על הבהמה יותר, כי הרווח הזה מתקוז עם הפסד הבשר. וגם כאן, מה שמשיב האילן מנשירת העלים, מתקוז על ידי מה שפוגם בצלו.

שואלת הגמרא, איך יתכן שסבר רבי יוסי שזה וזה גורם אסור? והרי שנינו רבי יוסי אומר, נוטעים ענף מעץ שהוא ערלה שאין הענפי אסורים²³⁵, ואין נוטעים אגוז של ערלה²³⁶, מפני שהוא פרי. ואמר רב יהודה אמר רב, מודה רבי יוסי שאם נטע והבריך והרכיב את האגוז של ערלה מותר, אפילו שמצורף בגידול היתר ואיסור. וכן שנינו בברייתא, מודה רבי יוסי שאם הבריך או הרכיב, שכשזה וזה גורם מותר²³⁷. ואין לומר שרבי יוסי מחלק בין שאר איסורים לעבודת כוכבים ואף על גב שבשאר איסורין זה וזה גורם מותר, כאן סובר שאסור. שכך שנינו בברייתא שדה שזיבלה בזבל עבודת כוכבים, וכן פרה שנתפטמה בכרשינים של תקרובת עבודת כוכבים, או שעבדום, תנא אחד שנה, שדה תזרע פרה תשחט, והאחר שנה, שהשדה תבור עד שיכלה ממנה כל שבח הזבל, והפרה תכחש. ולכאורה האומר שהשדה תזרע הוא רבי יוסי ששנינו שאמר לגבי ערלה זה וזה גורם מותר, ולכן אף שהזרעים גדלים על ידי זבל של איסור וקרקע של היתר, מתיר ולא מחלק בין עבודת כוכבים לשאר איסורים²³⁸. והאומרים שהשדה תבור והפרה תכחש הם רבנן, וקשה על משנתנו שאומרת שבעבודת כוכבים סובר שזה וזה גורם אסור? אלא רבי יוסי אכן מחלק בין עבודת כוכבים לשאר

235 וקמ"ל שלא גזרינן יחור אטו אגוז. תוס'.

236 צ"ל דבאיסור נטיעת אגוז לכתחלה גם לא נחלקו רבנן כיוון שאם התירו אם כן לשיטתם מדוע ערלה בשריפה ינטעו אותם ויהיה היוצא מהם זה וזה גורם. תוס'.

237 בלשון ראשון מפ' רש"י, יחור של ערלה באילן זקן מותרים פירותיהן מיד, אף על פי שלא מלאו להן שני ערלה. ולשון אחר אם נטע אגוז של ערלה שהוא איסור הנאה, ולכשגדל ונעשה נטיעה, הבריכה והרכיבה באילן דהיתר, מותר, שאותן פירות שטוען אחר זמן באין גם על ידי האילן של היתר, וקשיא לי בלא הבריך ובלא הרכיב גם יש זה וזה גורם אגוז דאיסור וקרקע דהיתר? רש"י. ותוס' יישב קו רש"י והעמיד לשון זו כהעיקר והקשה על הלשון הראשון.

238 ופרה תשחט ותאכל, שאף היא הייתה גדילה קודם לכן על ידי שאר אכילות. רש"י.

איסורים, והחולקים כאן הם רבי אליעזר ורבנן.

שעור של חולין ותרומה
שהחמיצו יחד

ומבררת הגמרא, היכן מצינו שנחלקו רבי אליעזר ורבנן לגבי זה וזה גורם. ומנסה לומר שמצינו זאת במשנה ששנינו, שאור של חולין ושאור אחר של תרומה שנפלו לתוך עיסה של חולין, לא בזה כדי לחמץ ולא בזה כדי לחמץ, ונצטרפו וחימצו, רבי אליעזר אומר, הולכים אחר מה שנפל אחרון. אם של חולין נפל אחרון ביטל את הראשון ומותר לזרים, ואם של תרומה נפל אחרון אסור לזרים. וחכמים אומרים, בין שנפל איסור לכתחילה ובין שנפל איסור לבסוף אינו אסור עד שיהא בו כדי לחמץ²³⁹. ואמר אביי, שרבי אליעזר אמר שאם אחרון חולין מותר, רק במקרה שקדם וסילק את האיסור קודם נפילתו של ההיתר²⁴⁰, אבל אם לא קדם וסילק את האיסור אף על פי שנפל ההיתר בסוף אסור כיוון שזה וזה גורם אסור, ולרבנן זה וזה גורם מותר. דוחה הגמרא, מהיכן שטעמו של רבי אליעזר הוא כדברי אביי? אולי טעמו הוא משום שסבר אחר אחרון אני בא. דהיינו שאם גמרו באיסור אסור, ואם גמרו בהיתר מותר, ואפילו אם לא סילק את הראשון, אבל היכן שנפלו בבת אחת סובר שזה וזה גורם מותר?

הסיק תנור בעצי אשירה אלא אומרת הגמרא, הכוונה לרבי אליעזר ורבנן שנחלקו לגבי עצים, ששנינו נטל מן האשרה עצים אסורים בהנאה. הסיק בהם את התנור, אם הוא חדש יותץ שהרי נעשה והוחזק מאיסורי הנאה. ואם הוא ישן שכבר הוחזק וההיסק אינו לחזקו אלא לאפות, הדין שיצננו אותו כיוון שאסור לאפות בהיסק זה. אפה בו את הפת, בין בחדש שלא שברו אלא ציננו וחזר והסיקו בעצי היתר, בין ביסן בהיסק של עצי איסור, ויש כאן זה וזה גורם, אסורה הפת בהנאה. נתערבה באחרות, כולן אסורות בהנאה. רבי אליעזר אומר, יוליך הנאה לים המלח²⁴¹. אמרו לו אין פדיון לעבודת כוכבים, ואם כן סבר שזה וזה גורם אסור. מבררת הגמרא, מיהם רבנן החולקים על רבי אליעזר, הרי

239 ואז אסור אפי' אם גם בהיתר יש כדי לחמץ. תוס'.

240 בגלל שכשנפל זה אי אפשר לומר שההיתר מצטרף לאיסור להיות שיעור לאסור. ואף על פי שכבר נתן כח איסור בעיסה ולא היתה מתומצת על ידי אחר ללא הראשון, אפילו הכי כיון שלא היה בו מעולם שיעור חימוץ, אין לומר זה וזה גורם, וביטל שני את הראשון. רש"י.

241 רש"י פי' שיוליך את דמי העצים, ותוס' מפרשים שיוליך את דמי הנאת הפת.

רבנן במשנה של עצי איסור מחמירים יותר ממנו. ואם רבנן שאומרים בשאור שאפילו נפל איסור בסוף מותר, וכל שכן נפלו בבת אחת מותר, מי אמר שגם בעבודת כוכבים מקילים אולי רק בשאור?

אלא אומרת הגמרא, שלעולם מי ששונה ששדה תזרע זה רבי יוסי שאמר לגבי ערלה שמותר, ולגבי עבודת כוכבים ששוחק וזורה לרוח, ולא מבדיל בין עבודת כוכבים לשאר איסורים. ולגבי נביה שאוסר מחמת העלים, יש לומר שרבי יוסי אמר לדברי חכמים. וכך אמר להם לשיטתי זה וזה גורם מותר, אלא לשיטתכם שאתם אומרים שזה וזה גורם אסור, תודו לי בירקות בימות הגשמים שיש גורם נוסף שהוא הנבייה. ורבנן סוברים שאין זה גורם של איסור, כיוון שמה שהשביחו בנבייה פגמו בצל.

הלכה כרבי יוסי. אומרת הגמרא, שהייתה גינה שזיבלוה בזבל, שהיה מדם פרים ועגלים שנשחטו לעבודת כוכבים, ואסורים בהנאה כדין תקרובת עבודת כוכבים²⁴². שלח רב עמרם לשאול את רב יוסף מה דין הגידולים, אמר לו כך אמר רב יהודה בשם שמואל, הלכה כרבי יוסי שזה וזה גורם מותר.

משנה

נטל ממנה עצים אסורין בהנאה²⁴³, הסיק בהן את התנור, אם חדש יותץ, ואם ישן יוצן, אפה בו את הפת אסורה בהנאה, נתערבה באחרות כולן אסורות בהנאה. רבי אליעזר אומר, יוליך הנאה לים המלח. אמרו לו אין פדיון לעבודת כוכבים, נטל הימנה כרכור אסור בהנאה, ארג בו את הבגד אסור בהנאה, נתערב באחרים ואחרים כולן אסורים בהנאה. רבי אליעזר אומר, יוליך הנאה לים המלח. אמרו לו, אין פדיון לעבודת כוכבים.

גמרא

אומרת הגמרא, שהוצרך התנא לומר שנחלקו רבי אליעזר וחכמים בשני המקרים, כיוון שאם היה אומר רק את המקרה הראשון, היינו אומרים

²⁴² אבל אמר זבל זה לעבודת כוכבים אינו נאסר, כפי ששנינו אין הקדש לעבודת כוכבים. רש"י.

²⁴³ עמוד ב'.

שרק בו אמר רבי אליעזר שיועיל פדיון בגלל שבשעה שנאפתה הפת, כבר נגמר האיסור, אבל בכרכור שהאיסור נשאר בעינו יתכן שמודה לרבנן. ואם היו משמיעים לנו רק בכרכור, היינו אומרים שרק כשהאיסור נשאר בעינו החמירו רבנן, אבל בפת מודים לרבי אליעזר.

חביות אין שנערבבו אין להם חסדא, שאמר בשם זעירי, שההלכה היא כרבי

אליעזר. ויש אומרים שאמר רב חסדא, אמר לי אבא בר רב חסדא, כך אמר זעירי, הלכה כרבי אליעזר. אמר רב אדא בר אהבה, רק בפת יש פדיון משום שלא ניכר בה האיסור ממש. אבל חבית של יין נסך שנתערבה בחביות של היתר, כולן אסורות בהנאה. ואין לה תקנה בהולכת הנאה לים המלח, כדי להתיר ולמכור כל חבית לבדה, או להשקות מהן לחמרים עובדי כוכבים²⁴⁴. ורב חסדא אמר, שאפילו חבית מותרת.

אומרת הגמרא, שהיה אדם שהתערבו לו חביות של יין נסך ביינו בא לפני רב חסדא, אמר לו קח ארבע זוזים וזרוק לנהר ויותרו לך בהנאה²⁴⁵.

משנה

כיצד מבטל את האשירה? קירסם קיסמין יבשין שבאילן נטל לצרכו לשרוף, וזירד זרודין לחין שבה, נטל ממנה מקל או שרביט אפילו עלה, הרי זה בטלה. שיפה לייפותה אסורה, שלא לצרכה מותרת.

גמרא

שפיים ששיפה לצרכה האם מבררת הגמרא, אותן שפאים ששיפה לצרכה האם בטילים אף שאותה לא ביטל, או לא?

ומביאה שנחלקו בכך רב הונא וחייא בר רב. אחד אמר אסורים ואחד אמר מותרים. מביאה הגמרא ראייה למי שאומר מותרים, שכך שנינו עובד כוכבים ששיפה עבודת כוכבים לצרכו, היא ושפאיה מותרים, לצרכה היא אסורה ושפאיה מותרים. וישראל ששיפה עבודת כוכבים, בין לצרכה בין לצרכו היא ושפאיה אסורים, שאין ישראל מבטל עבודת כוכבים.

244 אבל מוכרין כולן חוץ מדמי יין נסך שבהן, ואז לא נהנה מהאיסור. רש"י
245 למכרן לבד לבד, או לעשות מהן כביסה, או להשקות מהן לעובדי כוכבים.

הכל מודים שעובדים לשברים אמר רב, עבודת כוכבים שנשתברה מאליה, ונח' בדינם של שברי שברים צריכה ביטול, וכל קיסם וקיסם נעשה עבודת כוכבים בפני עצמו, ולא מועיל ביטול של אחד לחברו. ושמואל אמר, עבודת כוכבים אינה בטלה אלא דרך גדילתה. שואלת הגמרא, וכי דרך גדילתה מתבטלת? אלא כך אמר שמואל אין עבודת כוכבים צריכה ביטול אלא כשהיא דרך גדילתה אבל זו שנשתברה מעצמה בטלה, כיוון שהעובד כוכבים אומר לעצמו אם את עצמו לא הצילה, אותי ודאי לא תושיע. אומרת הגמרא, שלכאורה נחלקו האם עובדים לשברים, שרב סבר שעובדים לשברים, ושמואל סבר שאין עובדים לשברים. אומרת הגמרא, שכולם סוברים שעובדים לשברים שנשתברו מאליה²⁴⁶, וכאן דיברו שנשתברו השברים לשברים ורב סבר ששברי שברים אסורים, ושמואל סבר, שברי שברים מותרים.

ועוד אפשר לומר, שכולם סוברים ששברי שברים מותרים, וכאן נחלקו בעבודת כוכבים שהייתה של חוליות ונפלה ונתפרקו חוליותיה ולא צריכה אומן להחזירה, רב סבר שמכיוון והדיוט יכול להחזירה לא בטלה, ושמואל סבר, שעבודת כוכבים שנשתברה, לא צריכה ביטול, אלא כשהיא קיימא²⁴⁷, כפי שדרכה בדרך כלל, אבל כאן אין זה דרך גדילתה, כיוון שאין דרכה ליפול ולהתפרק, ואין צריכה לבטלה.

הדרן עלך פרק 'כל הצלמים'

246 כתב רש"י שמה שאמר שמואל, אפי' שברי עבודת כוכבים מותרין בהנאה למוצאן, זה רק כשלא ראינו שנשתברה מאליה, ואנו הולכים אחר הרוב ותולים שעובד כוכבים שברן כיוון שלא מצוי שעבודת כוכבים נשתברה מאליה. ותס' פי' שכאן מדובר באשירה שדרכה לגשר קיסמין וענפים תמיד ואין מניחין לעובדה בכך ולכן יש לאסור את הקיסמין הנופלים ממנה. ועוד י"ל ששם מדובר בשברים שמצאן לבדן בלא עיקר עבודת כוכבים אבל כאן מדובר שכל השברים ביחד ובבכזה מקרה עובדין לשברים.

247 כגון גבייה שנפלה על הגידולים, שנחשבת שברי שברים הן, כיוון שנופל עלה אחר עלה, ואם כן העלה עצמו משתבר לכמה שברים, ובכל זאת אסור משום דדרך גדילתה היא. רש"י.